

Vecinătățile de locuire urbană

Dana Cornelia Nițulescu

I.C.C.V.

Lucrarea de față atrage atenția asupra unui tip de viață comunitară caracteristică orașului în forma vecinătății de locuire urbană. Studiul este un demers teoretic descriptiv de explorare a trăsăturilor definitorii ale acestei entități sociale. Sunt luate în considerare: definirea conceptului și uzanța acestuia în scrierile sociologice, elementul de normativitate în comunitatea de locuire urbană, caracteristicile vecinătății, tipologia, funcțiile vecinătății urbane și percepția subiectivă și socială a acestui tip de comunitate exprimate sub forma hărții de vecinătate.

Caracterul complex al temei a determinat integrarea conceptului de vecinătate urbană într-o schemă operațională bidimensională: vecinătatea ca unitate de locuire, ca spațiu delimitat de manifestare socială, și vecinătatea ca relație socială, individul în raport cu locul și cu ceilalți. Astfel, studiul este un îndemn de cercetare monografică a vecinătății urbane din punctul de vedere al relaționării indivizilor cu spațiul construit și al rețelelor de sociabilitate care iau naștere.

Conceptul de vecinătate

Viața socială în oraș se desfășoară în cadrul unor comunități umane. Termenul *comunitate* devine, prin folosirea sa adjectivală frecventă (asistență medicală comunitară, dezvoltare comunitară, educație comunitară ș.a.m.d.) un mijloc de descriere a unui set de valori, a existenței sociale și a comportamentelor indivizilor rezidenți în mediul urban. În același timp însă, comunitatea servește ca mediator între stat și societatea civilă, este un mijloc de a descrie normativ procese și fenomene în vederea legitimării acestora în sfera deciziei politice. Din această perspectivă, comunitatea apare ca agent de schimbare socială.

Concentrarea cercetării sociale în cadrul sociologiei urbane asupra acestei realități, care este comunitatea umană, a fost considerată ca fiind o reacție la modul cum e

perceput orașul de azi. Curentul comunitarist (Etzioni, cf. Paddison, 2001, 194) încearcă o replică în fața concepției liberale potrivit căreia viața în oraș este caracterizată de atomism și individualism în dauna colectivismului, a atașamentului față de loc, de vecinătate.

Comunitatea umană în oraș ia forma vecinătății de locuire. Vecinătatea este un element fundamental al vieții urbane, orașele crescând prin adiționare nu de case, ci de comunități umane. Studiul de față își propune o abordare teoretică în descrierea comunității urbane de tip vecinătate, o entitate socială care împrumută trăsături ale comunității autentice rurale și care apare ca o secțiune a orașului, ca un grup local în interiorul acestuia. Motivul studierii problematicei vecinătății urbane rezidă în încercarea de a înțelege funcționarea „marelui întreg”, orașul. Studiarea vecinătății, adică

a comunității locale urbane, poate releva stiluri de viață metropolitană, probleme cu care se confruntă ea și, nu în ultimul rând, modalități de intervenție la acest nivel; dezvoltarea comunităților umane ar ajuta la ameliorarea disfuncționalităților generate de mediul construit și de aglomerația urbană.

Sunt luate în considerare câteva aspecte definitorii pentru comunitatea de tip vecinătate urbană: conceptul și uzanța lui în scrierile sociologice, elementul de normativitate în comunitatea de locuire urbană, caracteristicile vecinătății, tipologia, funcțiile vecinătății urbane și percepția subiectivă și socială a acestui tip de comunitate, exprimate sub forma hărții de vecinătate.

Lucrarea se dorește a fi un studiu incipient, de explorare și sistematizare a aspectelor teoretice legate de o realitate socială multifacțată: vecinătatea urbană ca unitate de locuire și ca relație socială în oraș. În scopul sporirii relevanței subiectului, îmi propun pentru viitor o aprofundare a aspectelor considerate și chiar o extindere a problematicii printr-o abordare de ordin practic.

Diferite poziții asupra semnificației conceptului de vecinătate urbană

În sens larg, vecinătatea reprezintă „o relație de apropiere între două sau mai multe elemente într-un cadru de referință dat” (Sandu, *cf.* Zamfir, Vlăsceanu, 1998, 656). De asemenea, vecinătatea este o „relație socială constituită între persoane care locuiesc sau lucrează în apropiere. Persoanele aflate în situația de vecinătate adoptă unele față de altele comportamente condiționate de șansele sporite de intercunoaștere și interacțiune pe care le au (cooperare sau conflict, evitare)” (Sandu, *cf.* Zamfir, Vlăsceanu, 1998, 656).

Dificultatea majoră pentru cercetătorul în științele sociale este caracterul „lunecos” al termenului *vecinătate*. Este imposibil ca el să cuprindă această realitate, în întregul ei, într-un singur concept. Dacă privim vecinătatea doar ca pe o unitate de teritoriu, se descoperă că nu există aproape deloc o corespondență între ea și comportamentul uman; dacă ne concentrăm numai pe relațiile sociale, observăm că acestea, la rândul lor, nu se sincronizează cu geografia. Soluția ar fi să privim cele două componente ca fiind interdependente. Prin urmare, pe de o parte, vecinătatea este o suprafață delimitată prin caracteristici fizice speciale ale zonei și, pe de altă parte, prin caracteristici sociale specifice ale locuitorilor săi (Glass, *cf.* Lee, 1970, 119). În concluzie, vecinătatea reprezintă un grup teritorial ai cărui membri se întâlnesc pe un temel comun în interiorul propriei lor zone pentru contacte sociale primare (Glass, *cf.* Lee, 1970, 119). Această încercare de definire a vecinătății este discutabilă pe baza faptului că nu s-a luat în considerare nici o măsură directă a conștiinței locuitorilor în ceea ce privește vecinătatea sau relațiile sociale. Au existat poziții care chiar au ignorat granițele fizice ale comunității de vecinătate: „Este mai util să se considere relațiile sociale în sine, mai degrabă decât să ne întrebăm unde încep și unde se termină vecinătățile” (Mann, *cf.* Lee, 1970, 119). Alte studii renunță să caute un concept unificat, deoarece grupările sociale și fizice nu coincid adesea într-o societate urbană. Sunt delimitate concepte precum: *unități fizice* (așezările de indivizi ce împart același teritoriu), *vecinătăți* (locuitori apropiați între care se manifestă o interacțiune regulată), *grupuri rezidențiale*, când populația unei unități fizice este totodată și un grup social (Morris și Moge, *cf.* Lee, 1970, 120).

Comunitate rurală și vecinătate urbană

Comunitățile rurale, în general, se caracterizează prin câteva trăsături distincte :

- identitate (este vizibil unde începe și unde se sfârșește comunitatea) ;

- dimensiuni mici ;

- omogenitate (activitățile și atitudinile sunt asemănătoare pentru toate persoanele de un anumit sex și o anumită vârstă) ;

- autonomie (satul satisface singur toate sau majoritatea nevoilor locuitorilor săi) (Redfield, cf. Mihăilescu, 1994-1995, 3).

Comunitatea urbană (înțeleasă în sens larg de oraș), în schimb, este caracterizată de :

- volum demografic relativ mare ;

- preponderența activităților industriale ;

- existența unei diviziuni sociale a muncii în numeroase ocupații specializate ;

- organizare socială bazată pe diviziunea ocupațională și pe structura socială ;

- reglementare instituțională, formală a relațiilor sociale ;

- importanța scăzută a relațiilor de rudenie ;

- relații de intercunoaștere reduse ;

- raționalizarea vieții sociale.

Ea „împrumută” de la comunitatea rurală doar câteva caracteristici, exprimate în termeni de : omogenitate, identitate, dar la nivel de vecinătate urbană.

Putem să privim vecinătatea ca pe un grup de indivizi care trăiesc în apropiere unul de altul pentru o perioadă lungă de timp și care au devenit strâns legați prin relații puternice de intimitate și obligații mutuale. Acest tip de vecinătate ar fi caracteristic zonei rurale. Considerând așezările urbane și rurale ca tipuri polare, atunci vecinătatea, văzută ca o rețea de relații sociale strânse, ar putea fi considerată ca atipică pentru mediul urban. Este adevărat

că termenul *vecinătate*, în vocabularul locuitorului urban, desemnează o realitate mai puțin clar delimitată : fie o secțiune a orașului, fie zona din jurul unui magazin, fie un parc ș.a.m.d. Astfel de zone pot adăposti o populație numeroasă și este puțin probabil ca locuitorii lor să se considere vecini. Însă tendința de a presupune absența clară a vecinătății din viața orășenilor este eronată. Vecinătatea e compatibilă cu viața metropolitană.

Termenul „vecin” are înțelesuri variate. În societatea urbană de astăzi, pe de o parte, înseamnă acel cineva care trăiește aproape de persoana de referință, pe de altă parte, în comunitățile rurale, ce sunt bine integrate social, înseamnă acea persoană cu care persoana de referință este înrudită social prin drepturi și îndatoriri specifice, stabilite prin obicei, în timp și, în parte, prin lege, datorită apropierii dintre locuitori. Cuvântul „vecinătate”, prin corespondență, poate reprezenta o suprafață în interiorul unei comunități care poate fi sau nu definită prin granițe și nume sau poate reprezenta un tip specific de relație socială, ce apare ca o adevărată instituție : *instituția vecinilor*.

Viața urbană oferă o largă paletă de asociații și activități în care orășeanul se poate implica. Multe dintre acestea presupun relații interpersonale de tipul grupurilor secundare. O formă pe care astfel de relații o pot lua este interacțiunea semnificativă cu vecinii. Interacțiunile în vecinătate sunt legături tipic orientate tradițional, și nu emoțional. Obligațiile mutuale între vecini sunt consecința apropierii lor și a interdependenței acestora. Interdependența scade în oraș, unde există accesul la servicii și proximitatea nu mai implică ajutor necondiționat. Mediul vecinătății urbane dă posibilitatea dezvoltării unei intimități între vecini, dar, pe de altă parte, există situații în care vecinii se angajează în acțiuni de susținere reciprocă fără să devină prieteni,

însă această problemă o voi trata în paragraful referitor la normativitatea relațiilor în vecinătatea urbană.

H.H. Stahl prezintă o monografie a vecinătăților din Drăguș, județul Sibiu, și evidențiază funcțiile vecinătății rurale, care funcționează ca :

- societate de înmormântare ;
- spațiu de prestare de lucru comunal ;
- spațiu de răspândire a vestilor oficiale ;
- spațiu de ajutor mutual ;
- loc de adunare și sfat ;
- loc de priveghere a sănătății ;
- loc de propagandă politică ;
- loc de exprimare a opiniei publice sătești.

Este important de reținut că vecinătatea servește atât intereselor particulare ale gospodăriei, cât și, neoficial, dar sistematic, administrației locale (Stahl, 1936, 18-31).

Se poate afirma că „modelul tradițional al relației de vecinătate de tip sătesc, caracterizat prin interacțiune intensă, este înlocuit în noile ansambluri urbane de relații de vecinătate cu intensitate minimă, bazate pe raporturi de anonim. Chiar și în aceste condiții, relațiile de vecinătate pot câștiga în intensitate și încărcătură afectivă o dată cu creșterea vechimii de locuire, în funcție de compoziția socială a populației învecinate și de modul în care este realizat cadrul construit pentru locuire” (Sandu, cf. Zamfir și Vlăsceanu, 1998, 656).

Vecinătatea în blocul de locuințe

Etnologia urbană cunoaște, deja, două direcții de manifestare, și anume : *etnologia în oraș*, care subliniază aspectele „vechi” ale etnologiei (sărbători urbane, ritualuri legate de activitatea politică în oraș ș.a.), o vizualizare a orașului în prelungirea satului, și *etnologia orașului*, ce încearcă să cerceteze orașul în ceea ce are el specific și original –

forme noi de sociabilitate, proprii orașului (Mihăilescu și colab., 1994, 70-71).

Orașul nu mai este conceput și construit de locuitorii săi, ca în cazul satului. Cu timpul, anumiți indivizi s-au specializat în a gândi pentru ansamblul colectivității forme optime de locuire. Cei ce dețin puterea politică, și nu colectivitatea îi delegă pe aceștia să pună în practică o anumită ideologie (de exemplu Bucureștiul lui Ceaușescu, Parisul lui Pompidou). Însă oricât de asemănătoare ar fi spațiile urbane din punct de vedere ideologic, ele se vor diferenția în urma locuirii.

Etnologii urbani ar trebui să încerce să găsească „unități sociale”, cum ar fi vecinătatea urbană, să înceapă să le studieze monografic și să le compare din punctul de vedere al sociabilității legate de spațiul construit (relațiile dintre vecini), al rețelelor de sociabilitate. Vecinătatea se constituie ca o comunitate de apartenență și identificare foarte puternică și datorită diminuării importanței familiei în constituirea identității în mediul urban.

În studiul „Blocul între loc și locuire” (Mihăilescu și colab., 1994), autorii își aleg ca unitate de analiză și observație, pe o perioadă de un an, un bloc de locuințe din cartierul Militari, văzut ca mijloc de omogenizare socială, dar și ca o comunitate umană. Blocul este definit ca element principal al procesului de urbanizare, ca indicator al inițierii acestui proces. Acest studiu asupra blocului de locuințe, ca mijloc de uniformizare a stilurilor de viață, a constituit și un prilej de a observa diferențele între LOC (ceea ce este dat individului, un spațiu tranzacțional, instrumental) și LOCUIRE (ceea ce reușește el să facă din acesta, un spațiu personalizat).

S-a încercat să se identifice modul în care oamenii își individualizează locuința, cum se exteriorizează ei în amenajarea casei, în construirea colțului intim.

Pe lângă sociabilitatea „materializată” (Mihăilescu și colab., 1994, 79), referitoare la relațiile indivizilor cu mediul construit, cu obiectele ce-i înconjoară, sunt urmărite rețelele de sociabilitate, relațiile de vecinătate între locatari. Structurarea acestor relații pe orizontală și pe verticală ține atât de mărimea blocului, cât și de existența unor nuclee de coagulare a acestor legături: bătrânii ce își găsesc preocupări comune, gospodinele, copiii, care facilitează apropierea dintre familiile lor. „Schimburile de copii” sau „circulația” acestora între familiile părinților lor subliniază aspectul funcțional al vecinătății în interiorul blocului respectiv (Mihăilescu și colab., 1994, 81).

Rețelele de sociabilitate din rândul tinerilor reprezintă unul dintre subiectele importante ale analizei. Se observă că grupul de prieteni devine din ce în ce mai important în construirea identității adolescentului, fie că este grup teritorial, determinat de ocuparea aceluiași spațiu (vecinii de bloc), fie că este grup ideologic, constituit pe baza împărtășirii unor valori specifice.

Blocul, ca unitate socială, nu este o entitate închisă, ci interferează și cu alte unități sociale, ceea ce-l face „să nu aibă doar un interes monografic, de obiect elementar de analiză, ci și unul de revelator social (...)” (Mihăilescu și colab., 1994, 86).

Vecinătățile – modalități de abordare a cerințelor culturale

Transformările politice de după 1989 au permis comunităților locale să-și pună în evidență, mai clar, resursele de sociabilitate, de încredere, afectate în perioada comunistă. Rupte de centru, comunitățile locale se confruntă cu oportunități și constrângeri proprii, reevaluându-și, astfel, poziția față de vecinătăți, aflate în aceeași arie socioculturală. Aceste comunități se prezintă ca spații sociale închise sau

deschise, în funcție de resursele de mediu și de status existente. Când acestea sunt de nivel ridicat, când circulația informației este crescută și deschiderea la schimbare e mare, avem de-a face cu „spații sociale deschise” (Sandu, 1996, 114). Când resursele sunt scăzute și circulația informației este deficitară, atunci ne întâlnim cu „spații sociale închise” (Sandu, 1996, 114).

Vecinătățile sunt depozitele unui alt tip de resursă, capitalul social, un stoc de sociabilitate spontană. Vecinătățile reprezintă nu doar spații geografice delimitate, spații de ajutor mutual, ci și „locuri sociale de întâlnire a resurselor individuale care facilitează cooperarea” (Lăzăroiu, Burcea, 1997, 2). Din perspectiva analizei relațiilor sociale în mediul urban „vecinătățile, relațiile sociale sau grupurile secundare sunt abordate, în principal, prin prisma recunoașterii creșterii rolului «vecinătăților» și structurării sociale în dezvoltarea socială urbană” (Abraham, 1991, 147).

Începând cu anul 1997, în Barometrul de Opinie Publică (BOP) au fost introduse o serie de întrebări noi privind relațiile de vecinătate în mediul urban. Astfel a devenit posibilă evidențierea anumitor tipuri de vecinătăți după modul în care se structurează resursele de status și cele ecologice (adaptarea la construcțiile fizice funcționale de tipul caselor, blocurilor de locuințe). Interacțiunea între indivizi este analizată în raport cu câteva criterii referitoare la relații de forma vizitelor, împrumutului de bani, de lucruri, a petrecerilor cu diferite ocazii, a concediilor împreună, a lăsării locuinței în grija vecinilor.

Folosindu-se frecvența interacțiunilor între indivizi după fiecare dintre criteriile prezentate s-a ajuns la tipologizarea vecinătăților (BOP, iunie 1997). S-au obținut două tipuri de vecinătăți: „vecinătăți suportive” și „vecinătăți anturale” (Lăzăroiu, Burcea, 1997, 3). Vecinătățile suportive

se bazează pe încredere, vecinii își împrumută bani, lucruri, se vizitează. Vecinătățile anturale apar din nevoia indivizilor de sociabilitate, de anturaj, ceea ce îi determină să plece împreună în concedii, să petreacă la diferite ocazii. Cercetarea arată că vecinătățile suportive sunt mai frecvente în mediul rural, iar cele anturale în orașele mari. Rezultatul obținut este, la prima vedere, paradoxal, vecinătățile suportive, centrate pe schimb, predomină în lumea rurală, iar cele anturale, centrate pe afectivitate, în lumea urbană. Totuși, studiul arată că vecinătățile anturale sunt mai scăzute ca pondere decât vecinătățile suportive. La sat, puțini își permit concedii și petreceri împreună și la oraș acest lucru se întâmplă datorită lipsei altor oportunități. Gradul mai ridicat de instrucție și resursele materiale mai numeroase din mediul urban fac să apară mai frecvent rețelele anturale și, în același timp, individualismul determină o mai scăzută manifestare a relațiilor suportive.

Relațiile de vecinătate. Elementul normativ

În literatura despre vecinătatea urbană, analiza se oprește, întotdeauna, la nivelurile de comportament (interacțiune) și atitudini și se ignoră aspectul normativ al relațiilor, prezența sau absența obligației. Relațiile de vecinătate trebuie înțelese ca relații sociale. Relațiile umane sunt relații sociale în sens strict dacă includ un element normativ, un sens al obligației mutuale (Heberle, 1970, 267).

Simpla interacțiune fizică (de exemplu, o coliziune accidentală între doi indivizi) nu constituie o interacțiune socială, însă poate deveni o ocazie pentru dezvoltarea unor relații sociale. De asemenea, emoții, sentimente și atitudini orientate spre alte persoane nu reprezintă relații sociale. Calitatea lor poate

varia și se poate schimba fără să afecteze, în mod necesar, relația socială. Soțul și soția își pot exprima dragostea și ura unul față de celalalt în cursul unei perioade, dar relația lor maritală persistă atâta timp cât ei recunosc obligațiile mutuale pe care le implică această relație.

Diferența între aspectele fizice și cele sociale ale relațiilor umane este evidentă, în special, în cazul relațiilor legale, dar e, de asemenea, vizibilă și în cazurile în care relația socială este bazată doar pe obicei. Norma socială constituie o regulă de conduită prohibitivă, permisivă sau mandatară; normele sociale presupun drepturi și îndatoriri.

De-a lungul istoriei, în orașele Europei și Americii de Nord, vecinătatea a cunoscut sensuri foarte diferite; de asemenea, natura și rolul relațiilor de vecinătate s-au schimbat în timp. Evul Mediu era perioada cooperativelor, bazate, în principal, pe modelul frăției, model adoptat și de micile grupuri locale, mai mult sau mai puțin formal organizate, și care avea grijă de anumite interese comune ale oamenilor ce trăiau laolaltă. Aceste grupuri de vecinătate par să fi fost punctul de început al administrației municipale. În Florența, grupuri de acest tip, formate inițial pentru întreținerea străzilor, podurilor, fântânilor și pentru repararea bisericilor, au înființat comitete ai căror membri erau denumiți *consuli*, făcând, astfel, trimitere la vechile instituții romane de administrare a orașului. Motivul existenței acestora era *nevoia de cooperare* între vecini spațiali pentru menținerea în bună stare a fântânilor, pentru ajutor în caz de calamitate ș.a.m.d. Dar asociația urbană, pe lângă scopul principal de grup specializat, are și funcții secundare, în special sociale, de ajutor și conviețuire, care de multe ori se manifestă ca obligații majore ale membrilor vecinătății (Heberle, 1970, 267).

De îndată ce funcțiile de menținere a aprovizionării cu apă și de asigurare a protecției în ceea ce privește calamitățile

naturale sunt preluate de conducerea municipalității, de administrația locală, vecinătatea tinde să se transforme, relațiile între vecini ajung să fie mai puțin obligatorii. În orașele mari de azi există mai puțin nevoia de ajutor mutual și cooperare între vecini de când majoritatea funcțiilor vechilor vecinătăți ale satului și orașului au fost preluate de serviciile publice și întreprinderile private. Unde există organizații formale de vecinătate (de exemplu, organizații de stradă), acestea sunt, în cele mai multe cazuri, asociații pentru protecția valorilor ce vizează proprietatea. În anumite situații, relațiile de vecinătate se reduc la simple vizite, ieșiri la iarbă verde sau alte forme de sociabilitate, arareori desfășurând activitățile pe care vechile asociații de stradă obișnuiau să le facă.

Mobilitatea populației în zonele urbane împiedică dezvoltarea legăturilor sociale puternice între vecini apropiați spațial, vecini care se știu unii pe alții, se ajută unul pe altul și împart activitățile de timp liber. Activitățile din cadrul vecinătății, numeroase și diverse, sunt în întregime voluntare. Nici un locuitor al orașului nu recunoaște ca o obligație imperativă să se asocieze cu vecinii săi și el nu se asociază cu aceștia dacă nu-i simpatizează sau nu-i consideră folositori. Astfel, în mediul urban, este, adesea, imposibil să distingi între relații de prietenie și relații de vecinătate. În societatea urbană adevăratul sens al termenului *vecinătate* se schimbă; nu mai desemnează un tip specific de relații sociale, existente prin puterea obiceiului, între gospodării apropiate, ci reprezintă o suprafață vag definită, care poate cuprinde un bloc sau mai multe, o subdiviziune a orașului sau chiar un cartier.

Sociologii urbani tind să presupună că relațiile de vecinătate cer o implicare emoțională a partenerului. Totuși, contrar apropierii spațiale foarte mari, se observă că între vecini există o distanță psihică mare.

Traiu împreună este acceptat doar în situația în care individul nu trebuie să fie devotat vecinilor cu care se află în relații impersonale. Vecinătatea, ca relație socială, este indiferentă la atitudinile afective ale vecinilor unii față de alții. Aceștia se vor ajuta reciproc indiferent dacă se plac sau nu. Vecinătatea funcționează ca o instituție socială, în sensul că există un corp de legi, de obiceiuri, ce stabilesc cine sunt vecinii, ce așteaptă unii de la alții (ei vor acționa așa cum se așteaptă, chiar dacă nu se plac între ei), care sunt drepturile și îndatoririle în relațiile dintre aceștia. Când instituția vecinătății a slăbit datorită scăderii nevoii de ajutor, atunci sentimentele personale au început să determine valoarea și calitatea relațiilor dintre vecini.

Mai nou, există legi și restricții specifice orașului, ce privesc molestarea vecinilor prin: zgomot, miros, fum ș.a. Clădirile cu mai multe apartamente sunt cele ce adăpostesc numeroase conflicte. Este paradoxal că, în vreme ce relațiile sociale de vecinătate implică ajutor reciproc și cooperare, în același timp, sunt o sursă importantă de neînțelegeri și ostilitate.

Relațiile de vecinătate, relații între indivizi, precum și între indivizi și mediul înconjurător al orașului, într-o comunitate urbană dată, sunt foarte variate. Există cazuri de *izolare* (foarte frecvente în marile orașe), datorate faptului că anumite persoane sunt evitate de către vecini sau datorate propriei opțiuni. De asemenea, sunt zone unde *nevoia de ajutor este foarte mare*; aici relațiile de vecinătate sunt mai asemănătoare cu cele din comunitățile rurale. În vecinătățile alcătuite, în principal, din cupluri tinere cu copii mici, *mamele și copiii sunt mai importanți, ca parteneri în relațiile de vecinătate, decât bărbații*. Există situații în care, în interiorul unui anumit spațiu, apropierea locuitorilor pare să fie mai puțin decisivă pentru stabilirea unor relații de vecinătate decât ocupația sau statusul social.

În timp ce în comunitatea tradițională membrii familiei vecine sunt vecini în sens social, indiferent dacă aceasta le place sau nu și indiferent de statut social, orașeanul poate să-și definească singur vecinătatea, să-și aleagă vecini la fel ca el. În concluzie, se observă, din punct de vedere sociologic, că între orașeni relațiile secundare sau contractuale, utilitare, cum se mai numesc, tind să fie mai frecvente decât cele primare (Heberle, 1970, 273).

Caracteristicile vecinătății urbane

Vecinătatea urbană este definită ca un grup local, dar în interiorul orașului. Dorel Abraham, în cursul de „Sociologie urbană”, susținut la Universitatea București, evidențiază patru caracteristici specifice ale vecinătății urbane.

Vecinătatea este *o unitate ecologică*, adică un grup local ce are capacitatea de a-și satisface nevoile într-un mod relativ autonom. Prin aceasta se înțelege un grup de indivizi dintr-un oraș, concentrați într-un anumit spațiu, ce fac cumpărături, merg la medic, la biserică, își petrec împreună timpul liber, preponderent în zona în care locuiesc.

În acest context, trebuie menționate preocupările din domeniul ecologiei umane ale Școlii de la Chicago. Dezideratul activității acestei școli era implicarea practică a sociologiei în proiectarea și reconstrucția structurii sociale. Ecologia umană, precursora a sociologiei urbane, întemeiată de R.E. Park, este știința ce se ocupă de studierea factorilor geografico-demografici și descrierea constelațiilor tipice ale persoanelor și instituțiilor pe care cooperarea acestor factori le produce. Ea afirmă că reconstrucția instituțională a societății trebuie să fie devansată de o reconstrucție morală a

întregului mental colectiv. Structura morală este fundamentul pe care se ridică structura socială și structura fizică a orașului.

În principiu, se caută un model al spațiului social citadin, eliberat de disfuncționalități. Orașenii se găsesc permanent în luptă pentru redistribuirea pozițiilor disponibile în spațiul social, proces caracterizat prin invazie, competiție, succesiune și acomodare. Este nevoie de un echilibru dinamic între interesele concurente ale grupurilor de indivizi, în lupta pentru organizarea spațială a mediului lor.

Comunitatea urbană este un ecosistem ce definește „complexul ecologic” alcătuit din patru variabile: populație, environment, tehnologie și organizare socială. Orașul definește un nou tip de solidaritate, bazată pe comunitatea de interese: *realul abstract*, important în schimbarea socială și pe sentimente, și *realul social concret*, important în conservarea ordinii existente (Buzărnescu, 1995, 147-150).

Vecinătatea urbană este o *arie naturală*; ea desemnează un grup uman local, caracterizat printr-o anumită omogenitate după venit, etnie, rasă ș.a.m.d.

Vecinătatea urbană este un *spațiu cu interacțiune socială puternică*.

Vecinătatea urbană presupune angajare simbolică, considerarea avantajelor și dezavantajelor spațiului, *identificarea indivizilor cu zona respectivă*.

Apropiere și omogenitate

Distanța fizică între vecini este importantă pentru stabilirea diferitelor tipuri de relații între aceștia. De exemplu, dacă ușile locuințelor sunt apropiate, sunt față în față sau dacă locatarii au drum comun, atunci contactul vizual este inevitabil. Apropierea conduce la contact vizual între vecini și la contact social potențial. Acesta din urmă apare doar dacă distanța între vecini este destul de mică, astfel încât să-l încurajeze

pe unul sau pe celălalt să transforme contactul vizual într-unul social. Intensitatea legăturii sociale inițiale poate fi variată, de la câteva cuvinte de politețe până la prietenie adevărată (sunt posibile și relații negative variind de la evitare până la dușmănie deschisă). Apropierea, traiul laolaltă încurajează vecinii să se asigure că relația dintre ei rămâne pozitivă.

Distanța fizică redusă nu poate determina intensitatea relațiilor, aceasta este în funcție de persoanele implicate. Dacă vecinii se aseamănă și se simt a fi compatibili, există posibilitatea ca relația să fie mai intensă decât simplul schimb de salut. Dacă vecinii sunt diferiți, relația poate să nu fie puternică, indiferent de gradul de apropiere. Se observă, astfel, că nașterea relațiilor sociale nu este explicată doar de apropiere; analiza caracteristicilor indivizilor ne va arăta că omogenitatea și eterogenitatea explică existența sau absența unor legături sociale mai bine decât planul așezării sau designul arhitectural. Vecinătatea cere omogenitate tocmai pentru a menține contactele primare pe baze pozitive. Dacă vecinii sunt prea diferiți, se pot dezvolta comportamente, atitudini și opinii (de exemplu, politice, religioase) divergente, care să determine răceală sau chiar conflict. De multe ori, anumiți indivizi minimalizează, din principiu, contactul social cu vecinii apropiați spațial pentru a preveni diferențele posibile ce pot să apară și care generează neînțelegeri. De vreme ce astfel de vecini trăiesc în apropiere involuntară și omogenitatea, probabil, lipsește, răceala și chiar conflictul ar putea crea o tensiune permanentă și l-ar determina pe unul sau pe altul să se mute (Heberle, 1970, 289).

În acest context, prin politici adecvate (de exemplu, descurajarea mobilității spațiale fie prin anularea eventualelor datorii la întreținere, fie prin creșterea taxelor pentru vânzarea apartamentelor) trebuie să se încerce să se conserve o anumită structură

demografică (indivizi cu vârste și venituri relativ similare), astfel încât să se creeze o omogenitate suficientă pentru a da posibilitatea unor străini să trăiască împreună.

Înțelesul omogenității

Nu este foarte clar dacă indivizii ce locuiesc în aceeași comunitate trebuie să aibă caracteristici comune, interese asemănătoare sau să împărtășească aceleași valori sau toate acestea trebuie să se combine. De asemenea, nu se știe care caracteristici de bază ale individului, ce modele de comportament, ce interese sunt mai importante sau ce valori trebuie împărtășite. Nu s-au identificat încă ce asemănări sunt necesare pentru o anumită intensitate a relațiilor sau, în condițiile unor caracteristici date, cât de multe pot fi diferențele, astfel încât să vorbim despre o comunitate. De exemplu, este știut că diferența de venituri poate crea incompatibilități între vecini, dar nu se știe cât de largă trebuie să fie această diferență pentru ca ea să fie apreciată ca deranjantă. Omogenitatea dată de asemănarea vârstei și venitului nu oferă date suficiente pentru identificarea unor stiluri de viață socială. Sociologii sunt, în general, de acord că modelele de comportament, valorile și interesele – ceea ce indivizii gândesc și fac – sunt criteriile mai importante pentru omogenitate decât aspectele descrise mai sus (vârstă și venit).

În comunitățile urbane de locuire valorile în ce privește educația copiilor, interesele de timp liber, gusturile, preferințele culturale în general și temperamentul par să fie mai importante în judecarea compatibilității sau incompatibilității. Interesele și valorile reflectă diferențe în trecutul și caracteristicile indivizilor, în vreme ce acțiunile, comportamentul unei persoane sunt determinate prin vârstă, venit, ocupație. Aceste caracteristici pot fi folosite ca indicii pentru a înțelege relațiile sociale din vecinătate.

Stadiul ciclului de viață (vârsta adultului, statusul marital, vârsta copiilor) și *categoria socială* (venit, educație) sunt și ele caracteristici semnificative. Acestea li se alătură *rasa și etnia*, care sunt alte simboluri ale poziției sociale. Caracteristicile de bază ale indivizilor furnizează date brute ce explică, doar în parte, evaluările și alegerile făcute de vecini în zona de locuire. Cercetări în acest sens sunt importante pentru planificarea habitatului viitorului (Heberle, 1970, 291).

Rolul apropierii

Dând o asemenea importanță omogenității în relațiile sociale, ce rol mai rămâne pentru apropiere? Apropierea, prin contactul vizual voluntar sau involuntar, conduce la o anumită legătură socială între vecini, dar omogenitatea este cea care va determina cât de intense vor fi aceste legături și dacă vor fi pozitive sau nu.

Vârsta individului este un factor important în ceea ce privește apropierea de ceilalți din proximitate. Copiii își aleg parteneri de joacă doar pe bază de apropiere, dar acest criteriu scade în însemnătate o dată cu înaintarea în vârstă. Adulții caută omogenitate și de aceea ei încearcă să se mute în zone unde vecinii și partenerii de joacă ai copiilor lor să aibă același statut social. Relațiile pozitive între vecini cu copii de vârste apropiate sunt cel mai bine întreținute dacă vecinii se aseamănă în ceea ce privește metoda de educare și formare a copiilor. Între adulți importanța apropierii este diferită și în funcție de sex și categorie socială. Femeile găsesc companie în persoana vecinelor din apropiere, în special dacă sunt mame, casnice sau pensionare. În ce privește categoria socială, cei cu status ridicat dispun de o mai mare mobilitate spațială, se deplasează mai departe pentru viața lor socială datorită intereselor mai

specializate, care sunt greu de satisfăcut în blocul de locuințe. În același timp, cei cu status inferior sunt mai puțin mobili și își aleg prieteni mai degrabă pe bază de apropiere.

Rolul apropierii variază în funcție de mărimea grupului și de activitățile desfășurate. Dacă grupul se întâlnește pentru conversație, este necesară o mai mare omogenitate a valorilor și intereselor, dacă însă grupul se întâlnește pentru a sărbători un eveniment sau pentru a juca cărți, comportamentul este suficient de specializat și comun, astfel încât caracteristicile celorlalți participanți să mai fie relevante.

Tipuri de vecinătăți în mediul urban

Terence Lee definește trei tipuri de vecinătate urbană: a) vecinătatea cunoștinței sociale, b) vecinătatea omogenă și c) vecinătatea-unitate (Lee, 1970, 117).

a) *Vecinătatea cunoștinței sociale*. Granițele acestui tip de vecinătate sunt trasate prin interacțiune socială și înțelegerea acestui gen de comunitate depinde în mare măsură de distincția între „a cunoaște”, „a ști”, „a fi familiarizat cu” oamenii și „a fi prieten cu” ei. Vecinătatea acoperă o arie fizică mică, conținând doar case, separat de spațiile comerciale care, inevitabil, intră în acest spațiu. Se închide, astfel, o zonă în care familiile se cunosc între ele, dar interacțiunile între acestea nu sunt încurajate. Membrii familiei „se păstrează” pentru viața de familie, nu se amestecă foarte mult cu ceilalți, încercând să evite conflictele. Ei dezvoltă, ca oricine, câteva prietenii, sursa cea mai importantă de securitate și control social, suportul în situații dificile fiind rudele. Când familia lor extinsă este împrăștiată, abia atunci vecinătatea apare ca importantă. Acest tip de vecinătate este caracteristic zonelor cu mobilitate rezidențială ridicată

sau zonelor caracterizate de o paletă largă de stiluri de viață. Într-o astfel de diversitate devine imperios necesar ca fiecare gospodărie să fie omogenă (sub aspectul intereselor, aspirațiilor ș.a.) în interiorul său; doar astfel se poate întâmpina tendința de multiplicare a stilurilor de viață în spațiul metropolitan.

b) *Vecinătatea omogenă*. Acest model de vecinătate se evidențiază printr-o caracteristică importantă – omogenitatea, văzută ca principiu: „oameni ca noi”, „genul nostru”, „oameni care trăiesc în case ca ale noastre”. Nivelul interacțiunii sociale este relativ scăzut și factorii cognitivi joacă un rol important. Omogenitate există și în cazul vecinătății cunoștinței sociale, dar nu reprezintă baza de definire. Vecinătatea omogenă este legată de existența diferitelor grupuri etnice, rasiale și de clasă socială în oraș. Dus la extremă, aceste locuri pot deveni ghetouri, divizând spațiul urban în segmente teritoriale speciale.

c) *Vecinătatea-unitate*. Acest tip se potrivește exact concepției proiectanților vecinătății. Este un model mai larg decât celelalte în ce privește aspectele fizice, acoperă o zona mai largă și conține un nivel echilibrat al serviciilor: magazine, școli, biserici, cluburi etc. În aspectele sale sociale, prietenii sunt împrăștiați pe o arie largă, împrăștiere care nu ține cont neapărat de străzile imediat adiacente. Zona conține multe cunoștințe, spațiile dintre acestea fiind acoperite de o rețea de relații de cunoaștere mutuală. Tipul unității tinde să fie eterogen în compoziția populației sale și în felul de case în care ei trăiesc.

Funcții ale vecinătății urbane

Fiecare vecinătate are amestecul ei de valori răsărite din dezvoltarea istorică a structurii fizice, a relațiilor din interiorul ei, a legăturilor cu instituțiile din afara ei. Este vorba despre șase valori, șase factori care

constituie baza comunității de tip vecinătate urbană.

I. *Activitatea de zi cu zi*. Locul de rezidență este foarte important pentru satisfacerea nevoilor cotidiene. Vecinătățile oferă loc pentru efectuarea cumpărăturilor (alimente și bunuri esențiale), pentru educație, pentru supravegherea copiilor, pentru îngrijirea sănătății, pentru viață spirituală. Pentru unii, vecinătatea cuprinde și locul de muncă, pentru alții este un punct de separare de acesta, dar îi înlesnește accesul la mijloacele de transport. Definirea activității cotidiene este, de fapt, un efort de înțelegere a modului în care locuitorii învață despre serviciile ce le sunt necesare, localizarea lor, ce li se oferă și cum să câștige din faptul că sunt integrați în viața unei comunități, care presupune folosirea prezenței celorlalți. Folosirea spațiului și timpului trebuie să fie foarte bine calculată pentru a aduce beneficii maxime.

II. *Rețeaua de susținere informală*. Locul de rezidență este o sursă potențială de produse și servicii de susținere pentru grupul de indivizi relaționați informal care trăiesc în zona respectivă. Exemplu în acest sens sunt cei care desfășoară activități de baby-sitting, ajută în gospodăria prietenilor și vecinilor lor, au grijă de casă cât timp aceștia sunt plecați ș.a.m.d. Uneori spațiul vecinătății se transformă într-o piață informală pe care se operează în acord cu un sistem de troc. Regula reciprocității guvernează împrumutul diferitelor obiecte, produse și servicii. Acestea, alături de alte caracteristici ale vecinătății, generează legăturile între indivizi, îi fac apti să se relaționeze.

În special pentru cei săraci, acest venit, în bunuri și servicii, reprezintă o resursă importantă. Încercând să obțină anumite avantaje, indivizii cu status inferior tind să trăiască aproape de rudele lor și să lege prietenii din grupul apropiat de vecini.

Deși ei au mai puțini prieteni decât cei din alte categorii sociale, par a fi legați de comunitatea lor mai mult decât ceilalți. Când astfel de vecinătăți sunt distruse, sunt afectate norme și valori foarte puternice. Chiar dacă este doar o mahala sau un colț de stradă, acestea reprezintă locuri generatoare de energie pentru a trăi în mijlocul unui spațiu urban impersonal (Logan, Molotch, 1987, 104-105).

III. *Securitate și încredere. O vecinătate oferă, de asemenea, un sentiment al securității fizice și psihice, care se datorează mediului familiar ce caracterizează viața într-o astfel de comunitate. Există „ochi ai străzii” (Logan, Molotch, 1987, 105), spectatori prietenoși și dușmani și o varietate de „semne sociale”, indivizi și instituții ce generează dependență și atașament. Gerald Suttles vede vecinătățile ca adevărate bastioane defensive împotriva pericolelor percepute din zonele adiacente. Semnele apartenenței la comunitate (argoul, culoarea pielii) servesc drept prim criteriu pentru categorizarea celorlalți ca membri sau non-membri ai vecinătății, printr-un mecanism de încredere mutuală. Acest proces de recunoaștere prin categorizare este îmbogățit printr-o varietate de activități cotidiene, care mențin distincția între cei din interior și străini. Locuitorii realizează diferența prin sentimentul de insecuritate resimțit în afara vecinătății. Linیștea și starea de protecție apar prin simboluri împărtășite, cultură comună, legături de asemănare. Sentimentul securității este necesar în contextul larg al pericolului fizic, dar și al amenințărilor ce vin din partea politicilor publice de intervenție în astfel de comunități. Vecinătatea poate oferi avantajul de a aparține unui spațiu social care este, în mod obișnuit, perceput ca predictibil și protejant.*

Rețelele umane, legăturile cu instituțiile ce conturează vecinătățile sunt parte a sistemului de încredere care înlesnește nu doar

dezvoltarea unor activități obișnuite, ci și împărtășirea de informații, construirea unor înțelegeri mutuale și a unor granițe morale.

Pentru femeile mame, vecinătatea are o semnificație specială. Aceasta trebuie să ofere educație, securitate pentru copiii lor și, nu în ultimul rând, cercuri de prieteni, oameni cu preocupări similare.

IV. *Identitate. Vecinătatea oferă locuitorilor săi o importantă sursă de identitate. Ea îi oferă unui rezident nu doar demarcare spațială, ci și demarcare socială. „În Statele Unite indivizii folosesc denumiri pentru locuri în scopul identificării poziției sociale a lor și a celorlalți.” (Logan, Molotch, 1987, 105) Pentru a face aceasta, individul trebuie să aibă un sentiment al granițelor vecinătății și conotațiile denumirilor pentru alte zone. Apartenența la o comunitate are și un înțeles simbolic; individul nu este legat de loc doar prin interese materiale, ci și printr-o serie de valori, de norme de conviețuire.*

Fiecare vecinătate trebuie să fie recunoscută, să aibă anumite trăsături particulare care să o deosebească de celelalte. Vecinătățile au nevoie de o serie de resurse pentru a obține avantaje în fața altor zone. Aceste resurse sunt necesare nu doar pentru a susține activitatea cotidiană, ci și pentru a susține o identitate cotidiană. Această identitate oferă, pe de o parte, confort psihic, dar, pe de altă parte, și informații despre spațiul social al respectivei vecinătăți.

V. *Aglomerarea urbană. O vecinătate e mai mult decât o colecție de case; este, mai degrabă, „o experiență împărtășită a unei aglomerații de avantaje complementare” (Logan, Molotch, 1987, 108). Concentrarea unui număr mare de persoane similare generează aglomerație, în special în sensul nevoilor acestora.*

VI. *Apartenența etnică. În multe cazuri, vecinătățile au ca trăsătură principală apartenența etnică. Această caracteristică poate*

reprezenta o caracterizare sumară a tuturor avantajelor vieții în comunitatea respectivă : stil de viață comun, nevoi similare în viața de zi cu zi, percepția unor granițe fizice și sociale pentru furnizarea de servicii.

Criteriul referitor la apartenența etnică are o componentă practică, definind un număr larg de indivizi pe baza unei singure trăsături, îi categorizează prin câțiva indicatori grosieri : culoarea pielii, accentul. Apartenența etnică reprezintă o forță deosebită este, în parte, soluția pentru rezolvarea multor probleme, dar și o sursă generatoare pentru multe altele. În timp ce un grup folosește trăsăturile comune pentru a marca o zonă de încredere, alt grup folosește aceleași trăsături pentru a identifica indivizii pe care să-i excludă. Cele două versiuni reprezintă percepția celor două grupuri și modul în care folosesc acestea orașul.

Harta vecinătății

Conceptul de *schemă a vecinătății* a fost folosit pentru prima oară cu aproximativ 40 de ani în urmă pentru a descrie o structură spațială ideatică, o organizare mentală (construită pe baza mișcărilor și percepțiilor trecute și servind ca fundament pentru unele viitoare) a modului în care este amplasat corpul uman în spațiu (Lee, 1970, 122). F.C. Bartlett dezvoltă conceptul în relație cu procese psihice precum percepția, memoria, deprinderea. A.W.P. Wolters observă posibilitatea de valorificare a schiței pentru psihologia socială (Lee, 1970, 122).

Valoarea particulară a acestui concept pentru cercetarea vecinătății este aceea că poate fi folosit astfel încât să reunească într-un mod sintetic obiectele fizice, relațiile sociale și spațiul. Această interdependență complexă se observă într-o organizare mentală care funcționează ca o unitate și care poate fi cel mai bine descrisă ca o schemă sociospațială.

Voi reaminti tipurile de vecinătăți, descrise mai sus, văzute de data aceasta ca scheme sociospațiale, așa cum rezultă ele din descrierea făcută de Terence Lee.

1. *Vecinătatea cunoștinței sociale*. Schema conține o arie fizică mică în care se includ doar case, locuințe, separat de diferite instituții prezente în comunitate (școală, biserică, policlinică ș.a.) și de serviciile ce deservesc zona (magazine, terase, mijloace de transport); sunt figurate predominant relațiile cu rudele, cu persoanele cele mai apropiate, aici găsindu-se sursa principală de securitate.

2. *Vecinătatea omogenă*. Schema reflectă elemente ce reprezintă măsura omogenității zonei, și anume „oameni care trăiesc în case ca ale noastre”.

3. *Vecinătatea-unitate*. Schema este mai largă decât celelalte în ce privește aspectele fizice și conține un nivel echilibrat al facilităților : magazine, școli, biserici, cluburi ș.a. În aspectele sale sociale, zona conține multe cunoștințe împrăștiate, spațiile dintre ele fiind pline cu relații de cunoștință mutuală.

Dimensiunile fizice ale schemei se referă la patru indicatori, care apar în mod frecvent în hărțile individuale ale vecinătăților și care sunt : suprafața ; numărul caselor ; numărul magazinelor ; numărul clădirilor de agrement (Lee, 1970, 123).

Deși există diferențe individuale mari în figurarea suprafeței urbane, aceasta este totuși percepută ca un întreg organizat, altfel spus, există o limită a distanței dincolo de care doar o proporție relativ mică din populație se situează ca fiind în vecinătate.

Harta vecinătății este mai mult decât un fenomen cognitiv, dacă ea reflectă un spațiu social, un spațiu comportamental al individului, ca formă distinctă de cel convențional. În aceste condiții, dimensiunile fizice ale hărții ar trebui corelate cu *măsurile comportamentului* : numărul de prietenii din vecinătate ; calitatea de membru într-un

club, organizație locală ; gradul de folosire a magazinelor din zonă ș.a.

Corelația între dimensiunile fizice ale hărții vecinătății și criteriile de comportament evidențiază măsura participării sociale în vecinătatea urbană.

Percepția socială asupra vecinătății ecologice

Percepția asupra unui mediu poate fi măsurată în mai multe moduri. Cel tehnic se referă la chestionarea unui număr de indivizi în legătură cu ceea ce simt despre mediul înconjurător și caracteristicile sale importante. Această tehnică se bazează pe explicațiile individului despre ceea ce percepe. Există și o altă tehnică, mai indirectă, care presupune o relație intrinsecă între modelele de comportament ale individului și ceea ce percepe acesta în mediu (Sanoff, 1970, 130)

Henry Sanoff a urmărit, în studiul său, construirea unor hărți ale modelelor de activitate pe un eșantion de gospodării, încercând să descrie astfel vecinătatea lor ecologică. Cercetătorul și-a propus să observe relația între vecinătatea socială percepută și granițele sale fizice, pentru a descrie gradul lor de corespondență. Modelele de prietenie evidențiate ar trebui să fie o măsură a comportamentului real și ar trebui să constituie interpretate în contextul atitudinilor din interiorul grupului de vecinătate. Cea mai directă cale de reprezentare a modelelor spațiale s-a dovedit a fi figurarea unei hărți.

În cadrul anchetei s-au cerut informații cu privire la modelele de activitate pentru a se ajunge la o descriere mai dinamică a vecinătății subiective. Pe hartă trebuiau reprezentate: localizarea propriei case; granițele vecinătății; centrul vecinătății; cei mai buni trei prieteni; cele mai apropiate rude; locuința anterioară; locul de

muncă; organizații sociale majore; zona primară de magazine.

În comunitățile mai sărace, omogene din punctul de vedere al caracteristicilor socio-demografice, etnice și rasiale, se emite ipoteza conform căreia comportamentul de vecinătate este legat strâns de specificația verbală a locuitorilor în legătură cu modelele de prietenie. De asemenea, se presupune că imaginea vecinătății și granițele ei fizice sunt puternic influențate de zona în care se produce interacțiunea socială. Aceasta implică faptul că instituțiile asociate, în general, cu vecinătatea (biserica, școala, diferitele servicii) pot să nu coincidă cu sau să nu fie incluse în imaginea locuitorilor despre propria vecinătate.

Studiul arată că modelele de prietenie descoperite indică cel mai înalt procent al celor mai buni prieteni ca fiind localizați pe aceeași stradă cu cel interviuat, unde, de altfel, există și cea mai ridicată frecvență a contactelor interpersonale. Intervistaților li s-a mai cerut să traseze granițe în jurul propriei vecinătăți, după cum o percepe ei (doar o hartă din 10 se suprapunea pe harta conducătoare). Descrierile picturale ale vecinătății reprezentau o figurare a granițelor modelelor de prietenie, în timp ce biserica și zona magazinelor, unde se fac cumpărăturile, nu au fost incluse în interiorul zonei ce desemnează vecinătatea percepută. Astfel, deși vecinătățile par a fi izbitoare, ele sunt, de asemenea, foarte mult individualizate. În ce privește „numele” vecinătății, acesta a creat unele probleme, în sensul că interviuații au fost tentați să denumească vecinătatea după numele străzii lor sau chiar să localizeze zona lor din punct de vedere geografic. Identificarea printr-un nume s-a constituit ca o metodă de măsurare a percepțiilor subiective ale indivizilor din punctul de vedere al prezenței sau absenței corespondenței acestora cu imaginea publică a vecinătății lor. În ce privește „centrul” vecinătății, acesta apare cam ambiguu; pentru

unii reprezintă propria casă, pentru alții înseamnă marcaje teritoriale importante în oraș, dar în afara vecinătății subiective. În studiul prezentat, biserica reprezintă punctul central pentru organizarea activităților. Biserica tinde, astfel, să fie instituția majoră, în afara casei, unde contactele sociale sunt realizate și dezvoltate (Lee, 1970, 132).

Imagina orașului

Kevin Lynch, profesor de studii urbane și planificare, a fost interesat de armonia dintre viața umană și formele construite. El a căutat să înțeleagă cum percep indivizii mediul care îi înconjoară și cum răspund nevoilor umane profesioniștii în design, în planificare. Autorul lucrării „The Image of the City” argumentează că indivizii își structurează percepția lor despre oraș în elemente cum ar fi: căi, muchii ș.a. Dacă designerii vor înțelege cum percep indivizii aceste elemente, atunci ei vor putea crea un oraș mai satisfăcător din punctul de vedere psihologic și al imaginii pe care o oferă (Lynch, 1996, 98).

Se pare că există o imagine publică a oricărui oraș și, implicit, a oricărei vecinătăți, peste care se suprapun o mulțime de imagini individuale; sau există o serie de imagini publice aparținând unui număr semnificativ de cetățeni. Astfel de imagini de grup sunt utile pentru momentele în care indivizii trebuie să desfășoare anumite activități în mediul lor, să coopereze cu ceilalți. Fiecare imagine individuală este unică, cu un conținut care nu e niciodată comunicat; totuși, se aproximează o imagine publică mai mult sau mai puțin cuprinzătoare, în funcție de mediu.

Conținutul imaginii orașului, ce se referă la forme fizice, cuprinde cinci tipuri de elemente: căi, muchii, districte, noduri și marcatori. Aceste elemente pot fi definite astfel:

1. *căile* sunt canale de-a lungul cărora se mișcă observatorul obișnuit, ocazional

sau potențial. Acestea pot fi străzi, alei, trasee ale diferitelor mijloace de transport ș.a. Pentru mulți, acestea sunt elemente predominante în imaginea subiectivă a localității. Indivizii observă orașul în timp ce se mișcă prin el; ei aranjează și leagă celelalte elemente ale mediului de-a lungul acestor căi;

2. *muchiile* sunt elemente lineare, care nu sunt considerate drept căi de către observator. Ele sunt granițe între două zone, rupturi lineare în continuitate, țărături, muchii de dezvoltare, ziduri. Ele sunt mai degrabă indicații, referințe laterale decât axe de coordonate. Astfel de muchii pot fi bariere, mai mult sau mai puțin penetrabile, ce separă o regiune de alta, sau pot fi văzute ca linii, de-a lungul cărora două regiuni sunt unite, relaționate. Aceste elemente de muchie, deși nu atât de dominante precum căile, sunt pentru mulți caracteristici de organizare importante, îndeplinind rolul de menținere laolaltă a unor zone; un exemplu este cazul în care orașul este conturat, delimitat de apă sau ziduri;

3. *districtele* sunt secțiuni ale orașului, concepute ca spații bidimensionale, în care observatorul intră mental și care pot fi recunoscute ca având o anumită trăsătură comună, identificabilă. Întotdeauna, recunoscute din interior, aceste districte sunt folosite pentru referințe exterioare, oricând vizibile din afară. Prin această modalitate, structurarea orașului apare ca fiind diferită de la individ la individ, în funcție de extinderea și distanțele luate în calcul;

4. *nodurile* sunt puncte, locuri strategice în oraș, în care un observator intră și spre care se simte atras. Ele pot fi puncte de joncțiune, locuri de trecere, de ruptură sau de convergență a căilor, momente de schimbare de la o structura la alta. Dar nodurile pot fi și simple concentrații, ce câștigă în importanță prin faptul că sunt condensări ale unor caracteristici fizice utile. Astfel de noduri sunt zona cu magazine,

cea cu cafenele și terase, curțile interioare, ce se constituie ca spații de joacă sigure ș.a. Unele dintre aceste concentrații reprezintă centrul și simbolul districtului, vecinătății sau pot fi numite chiar „inima” lor. Conceptul de *nod* este înrudit cu cel de *cale*, având în vedere că joncțiunile reprezintă convergența căilor, a evenimentelor. În mod similar, este înrudit și cu noțiunea de *district*, luând în considerare că aceste noduri sunt puncte de polarizare în vecinătate, în zonă. Astfel, în orice eveniment reprezentat sub forma unei imagini ne așteptăm să descoperim puncte nodale, puncte ce pot deveni, în anumite cazuri, trăsături dominante;

5. *marcatorii* reprezintă un alt tip de puncte de referință, cu particularitatea că în acest caz observatorul nu intră în interiorul lor; ei sunt externalități. În mod obișnuit, marcatorii desemnează obiecte fizice: clădiri de locuit, magazine, turnuri ș.a. A le folosi înseamnă a scoate în evidență un anumit element. Unii marcatori sunt mai relativi, în sensul că pot fi văzuți din mai multe unghiuri și de la distanțe diferite, fiind deasupra multor elemente mai mici. În aceste condiții, ei sunt folosiți ca elemente de referință foarte importante. Marcatorii pot fi în interiorul orașului, al vecinătății sau la o anumită distanță, servind, astfel, ca indicatori de direcție. Alți marcatori sunt locali și vizibili doar în zone bine delimitate și printr-o anumită abordare. Acestea apar sub forma unor semne, precum fațada magazinelor, intrările blocurilor, spațiile de parcat autoturisme și alte detalii urbane, ce apar în imaginea majorității observatorilor. Ei sunt adesea folosiți ca mijloace de identificare și structurare a imaginii subiective despre viața comunitară a unei zone (Lynch, 1996, 99-101).

În loc de concluzii

Dificultatea cu care se confruntă cercetătorul în științele sociale atunci când încearcă

să cunoască realitatea socială descrisă de conceptul de *vecinătate de locuire urbană* poate fi depășită prin evidențierea și „intersecțarea” celor două dimensiuni ale sale:

- a) vecinătatea ca unitate de locuire și
- b) vecinătatea ca relație socială.

Din acest punct de vedere, pot fi utilizate în demersul științific analiza structurală și analiza de tip contrast în cadrul indicatorilor ce descriu cele două dimensiuni.

Pe de o parte, spațiul este considerat a fi mărginit, cu o anumită *întindere* și cu *granițe* de delimitare a anumitor comportamente specifice comunității rezidențiale. În același timp, relațiile sociale sunt privite din perspectiva *gradului de interacțiune* dintre locuitori, a *formelor de sociabilitate* specifice care se dezvoltă în zona respectivă, a *normelor de reglementare* a legăturilor sociale și a *percepției* subiective a comunității, a relației individului cu locul și cu ceilalți.

Pe de altă parte, inspirată din schema cercurilor concentrice, analiza comunității de tip vecinătate urbană se poate face utilizând în instrumentul de lucru unități spațial-teritoriale de locuire contrastante ca nivel de generalitate, precum: etajul imobilului, blocul de locuințe în ansamblu, strada, cartierul, sectorul administrativ, orașul ca întreg. În aceeași ordine de idei, aceeași analiză comparativă și de contrast poate fi folosită în ce privește relațiile sociale ce apar într-o astfel de comunitate: relații tradiționale de vecinătate (care se apropie de modelul vecinătății ca organizare socială în mediul rural) și relațiile de vecinătate în cadrul unor forme de asociere ce influențează locuirea urbană (asociația de proprietari – reglementată juridic – sau asociații/grupuri, aglutinări legitimate de apartenența la valori și interese comune – reglementate ideologic).

Integrarea fenomenului vecinătății de locuire într-o astfel de schemă matriceală

Tabelul 1. Matrice de integrare a conceptului de vecinătate de locuire urbană

Relație socială/unitate de locuire			Întindere/granițe					
			Etaj	Bloc	Stradă	Cartier (magazine/parcuri)	Sector	Oraș
Grad de interacțiune	Vecinătate tradițională		Puternică	Moderată	Slabă			
	Forme moderne	Asociație de proprietari	Puternică	Puternică	Slabă			
		Grupuri sociale determinate de nuclee de coagulare		Puternică	Puternică	Moderată		
Forme de sociabilitate	Vecinătate tradițională		Ajutor mutual Încredere	Ajutor mutual Încredere				
	Forme moderne	Asociație de proprietari	Ajutor mutual Încredere	Cooperare Ajutor mutual Încredere	Cooperare			
		Grupuri sociale determinate de nuclee de coagulare		Gregarism Ajutor Încredere	Gregarism Ajutor Încredere	Gregarism Ajutor Încredere		
Norme de reglementare	Vecinătate tradițională		Obligativitate Afectivitate	Afectivitate Ideologie				
	Forme moderne	Asociație de proprietari	Juridic Obligativitate Afectivitate	Juridic				
		Grupuri sociale determinate de nuclee de coagulare		Ideologie Afectivitate	Ideologie Afectivitate	Ideologie Afectivitate		
Percepție/ reprezentare	Vecinătate tradițională		Vecinul de vi- zavi/prietenul	Prietenul				
	Forme moderne	Asociație de proprietari		Conducerea asociației/ prietenul	Meseriașul din zonă			
		Grupuri sociale determinate de nuclee de coagulare		Prietenul/ liderul	Prietenul/ liderul	Prietenul/ liderul		

ne ajută să-l analizăm din perspectiva interdependenței celor două dimensiuni: indivizii se întâlnesc pentru contacte sociale într-un spațiu relativ delimitat, având conștiința relaționării și a locului.

Este cunoscut faptul că interacțiunea în oraș are un pronunțat caracter gradual, fiind influențată de particularitățile și generalitatea unității de locuire. Apropierea, omogenitatea valorilor, dar și apartenența la un mod de viață asociativ sunt determinante pentru contacte sociale frecvente și intense. Etajul, blocul, strada sunt unitățile cu cel mai ridicat grad de interacțiune între indivizi mai mult sau mai puțin asemănători.

Relația individului cu locul generează forme noi de sociabilitate corelate cu tipurile de locuire. Vecinătățile nu reprezintă doar spații de manifestare a ajutorului mutual, specific comunității tradiționale, ci și locuri unde sunt valorificate resursele individuale care fac posibilă cooperarea, asocierea în baza unui interes comun. Comunitățile de locuire sunt și depozitarele spiritului gregar în măsura în care există nucleele de coagulare a intereselor locuitorilor. Astfel iau naștere grupul pensionarilor cu preocupări comune, grupul copiilor și al mamelor tinere, grupul tinerilor purtători ai valorilor găștilor de cartier ș.a.m.d.

Relațiile din interiorul vecinătății urbane sunt preponderent voluntare. Marea majoritate a locuitorilor orașului nu recunosc ca o obligație imperativă să se asocieze cu vecinii lor și nu se asociază cu ei dacă nu-i simpatizează sau nu-i consideră folositori. Obligatorietatea acordării ajutorului mutual în mediul urban este întâlnită la nivelul vecinătății de palier, pe același etaj, și e determinată de experiența îndelungată a traiului în comun. Mai nou, asocierea proprietarilor unui imobil aduce în discuție

reglementarea juridică a relației de vecinătate și pune problema asocierii în vederea mobilizării resurselor locale în acțiuni ce vizează promovarea și prezervarea proprietății. Dacă în comunitatea tradițională membrii familiei vecine sunt vecini în sens social, indiferent dacă asta le place sau nu și indiferent de statutul social, locuitorul de la oraș poate să-și aleagă vecinul, poate să-și definească singur vecinătatea. Aceasta poate fi reprezentată și de grupul ideologic, constituit pe baza împărtășirii unor valori specifice. Indivizii cu status mai ridicat, cu interese mai specializate dispun de o mai mare mobilitate spațială și se depărtează de blocul de locuințe pentru a-și desfășura viața socială.

În mediul urban este foarte greu să faci distincția între relația de prietenie și cea de vecinătate. Reprezentarea vecinului tradițional (cel de lângă mine) se păstrează doar la nivelul etajului, al palierului. Vecinii definiți de omul urban sunt persoanele care au o legătură cu interesele sale: cel de vizavi, administratorul, instalatorul din zonă, prietenul de generație, liderul grupului din care face parte. Percepția spațiului și a relațiilor sociale în forma unei scheme socio-spațiale este mai mult decât un fenomen cognitiv, ea reflectă un spațiu social și comportamental al individului, care reprezintă măsura participării sale sociale în vecinătatea de locuire urbană.

Sectorul administrativ și orașul ca unități de locuire, zonele gri ale matricei de integrare rămân populate de niște indivizi anonimi. Impersonalitatea și izolarea caracteristice acestor spații contrastează puternic cu resursele/potențialul de sociabilitate, încredere și ajutor de la nivel comunitar. În acest spirit, creșterea și dezvoltarea urbană trebuie privite ca adăugare de comunități umane, și nu de indivizi.

Bibliografie

- Abraham, Dorel. (1991). *Introducere în sociologia urbană*. București : Editura Științifică.
- Buzărnescu, Ștefan. (1995). *Istoria doctrinelor sociologice*. București : Editura Didactică și Pedagogică.
- Heberle, R. (1970). Urban Sociology. *Contemporary Writings*, pp. 265-298.
- Lăzăroiu, Sebastian și Burcea, Marian. (1997). Așezăminte culturale între tradiție și aspirații prezente. *Calitatea serviciilor culturale. Servicii și instituții culturale în mediul urban și rural*, CURS.SA.
- Lee, Terence (1970). Urban Neighborhood as a Socio-Spatial Schema. *Ekistics*, august.
- Logan, John R. și Molotch, Harvey L. (1987). *Urban fortunes. The political economy of place*, University of California Press.
- Lynch, Kevin. (1996). The City Image and Its Elements. În R.T. Le Gotes și F. Stout (eds.). *The City Reader*. Londra : Routledge.
- Mihăilescu, Ioan. (1994-1995). *Curs de Sociologie. Comunități teritoriale*.
- Mihăilescu, Vintilă. (1994). Blocul între loc și locuire. *Revista de Cercetări Sociale*, 1.
- Paddison, Ronan. (ed.) (2001). *Handbook of Urban Studies*. Londra : Sage Publications.
- Sandu, Dumitru. (1996). *Sociologia tranziției. Valori și tipuri sociale în România*. București : Editura Staff.
- Sanoff, Henry. (1970). Social Perception of the Ecological Neighborhood. *Ekistics*, august.
- Stahl, H.H. (1936). Chestionar pentru studiul vecinătăților. *Sociologie Românească*, 1.
- Zamfir, Cătălin (coord.) și Vlăsceanu, Lazăr. (1998). *Dicționar de sociologie*. București : Editura Babel.

Abstract

This work concerns a certain type of city community life in its urban neighborhood form. The study is a descriptive theoretical view upon the important properties of this social entity. The following issues were considered : the concept definition and the way it was used in the social abstracts, the normative aspect in the urban community, neighborhood characteristics, types, functions and the perception of this type of community expressed in the form of a "neighborhood map".

Due to the complex character of this subject, the concept of urban neighborhood was integrated in an explanatory schema with two dimensions : the neighborhood as a dwelling unit, as a physical environment on the one hand and the neighborhood as a social relationship, the individual dealing with place and people on the other hand. The study is a request for the monographic researches of urban neighborhoods from the point of view of relationships between people and their physical environment and also of the sociability networks which appear in such communities.

Primit la redacție : iulie 2003